

Angliai levél.

Oxford, 1896 nov.

(A Rómával való egyesülés teljes meggyusulása. Dr. Benson a volt canterbury-i érsek és dr. Temple az új érsek.)

Szerkesztő Úr!

A vallásos érzés páratlan megifjodása Angliában, mely a közel-múlt évtizedek alatt mondhatni egy új reformationnak tette le alapját, napjainkban mind határozottabb szint kezd öltetni. Ez új mozgalom kiváló termékekkel gazdagítja különösen a tudományos theologia irodalmát, mely Németországban és Hollandián kívül e hazában számlálja legkiválóbb képviselőit. E vallásos érzés és gondolkozás ébértségét igazolja az a tény is, hogy itt a mai időben nem kevesebb, mint 293 szervezett hitfelekezet működik és habár e nagy szám egynehány képviselőjének ajakáról gyakran kihallatszik a vatikáni zsinat anathemás kanonjainak visszhangja, különösen a bibliai kritika ellen, a nagy többség mégis elismeri, hogy jó dolog, sőt szükséges a vallásos nézeteket is tudományos alapra fektetni.

De míg a szellemi, vagyis metaphysikai téren érezhető bizonyos fejlődésnek a jele, a gyakorlati életben mindinkább előtünik a tulságos ritualizmusba való visszahajlás. E tekintetben az anglikán, mint legnépesebb és állami egyház viszi a főszerepet, de hatása né-mely non-conformista gyülekezeten is meglátszik.

Ismeretes, hogy az anglikán-egyházban tulajdonképpen két testület létezik, az u. n. „felsőbb és alsóbb egyház“ (Higher and Lower Church), melyek közül az első az utóbbi években feltünően tulsulyra emelkedett. Ma még nem tudható, hogy az üres külsőségek mértéken felüli hajhászása öntudatos erők közreműködésével történt-e, vagy pedig lassanként önmagából fejlett ki; de kétségtelen tény az, hogy e mozgalom által elért nagy siker készítette elő egy részben az útát egy régen huzódó kérdés eldöntésének megkísértésére, t. i. az anglikán-egyháznak Rómával való egyesülésére. Hogy e kérdésben mindkét részről nagy érdeklődés nyilvánult, fölösleges bővebben fejtegetni; de hogy mindkét részről előre tudhatták az eredményt, vagyis inkább

eredménytelenséget, az is bátran föltehető. A kísérletet azonban mégis meg kellett tenni, mert mindkét felekezetnek lévén egyházai és missioi a világ minden részében, érdekeik közös erővel gyorsabban és könnyebben elérhetők lehetnének. A mi a tanítási dolgokat illeti, azokban majdnem egyezik a két hitfelekezet, a mennyiben anglikán részről a 39 hitcikkely lényeges alapját a Tridenti zsinat canonjai teszik és az angol ker. egyház alapítóját, Augustinust, Rómával egyetértőleg, mint egyik főszentet tisztelik, a többi szentek serge mellett. Ez oldalról tehát nem ütközött volna nagy nehézségekbe az áldozat, mi Anglia főpapjai teljesen hajlandók is voltak megtenni az egyesülés érdekében; a tulajdonképpeni föltétel azonban az anglikán klérus érvényessége körül forgott, melyet Róma többször elátkozott, mint az ördög művét és a melyre most újra pápai sanctiot kértek a szertartási és jurisdictioni dolgokat illetőleg.

Az anglikán klérus lényegében kevésbé különbözik a rómainál, mert mindkettőben a hierarchikus szervezet a főtényező; csak hogy míg Róma merészen tagad történelmet és szentírást egyaránt, az előbbi kénytelen elismerni, — mit büszkeséggel is teszen — hogy hierarchiája a 39 hitcikkelylyel egyetemben a XVI. sz. közepe táján fejlett ki. A reformatio zivatarjai ugyanis VIII. Henriket találták Anglia trónján; a pápával meghasonlott egyház ügye különösen Cromwell bukása után, teljesen az ő kezébe került s a politikai téren is siker koronázván tetteit, végül ő maga lett az egyház feje, „a papok tanításai is az ő akaratának csak visszhangja lévén“. Alatta fejlődött ki végül parlamenti szentesítések hozzájárulása által a ma is érvényben levő egyházi rend, mely kizárólagos nemzeti intézmény lévén, a pápai főnhatóságnak végbucsut mondott. Későbbi kísérletek a kibékülésre mind meghiusultak, de a kérdés főnmaradt és főn is fog maradni mindaddig, míg a hierarchiai képtelenségről mindkét fél le nem mond.

Az utóbbi években e kérdés újra előtérbe nyomult, mely élénk vita tárgyát képezte úgy az irodalomban, mint az egyes egyházakban. Világi részről legérdekesebb volt Gladstone-nak, Anglia legnagyobb élő államférfiának hozzászólása ez ügghöz. Ő természetesen, mint politikus, a parlamenti intézkedéseket teljesen elegendőnek tartotta a papság és hiveik lelki üdvösségére; de mint vallásos ember, a béke érdekében áldozatokra is hajlandó volt, vagyis inkább kész volt követőit erre buzdítani.

Egyházi részről szintén hallhatók voltak érdekes vélemények, de illetékes oldalon kerültek minden olyan határozott nyilatkozatot,

mely az ügyet bármily részben befolyásolta volna. Csöndben és békésen készítették elő az eszközöket, miket jónak láttak ez ügyben megkoczkáztatni; míg végre a múlt évi dec. hóban érseki és püspöki követek küldettek Rómába, kik hónapokig tanácskoztak a bibornoki collegiumban, consistoriumban, sőt magával XIII. Leó pápával is. Anglia egész vallásos képviselője feszült figyelemmel várta, hogy mire fejlődhetik e hosszú tanácskozás és a mikor ez év elején a követség visszaérkezett, egyetlen szónak, a régi csalódásnak új alakban való kijelentése teljesen elég volt arra, hogy a fölhevült kíváncsiságot a legközönségesebb prózaiságba hűtse le. Hogy Róma részéről ilyen kérdésben egyéb vélemény nem jöhetett, mint „damnamus ac reprobamus illorum sententias“, a kik gondolkozni merészelnék, arra bárki is elkészülhetett; azonban anglikán részről el kell ismernünk, (habár pártjukban is meg van a tulságos nemzeti büszkeség) hogy őket a sacerdotizmus mellett egy nemesebb érzés is vezette, t. i. a ker-ségnek a pogány világban közös erővel való terjesztése. Az egész sikertelen ügy aztán ez év június 29-én fejeződött be, mely napon egy „Ad Anglos“ czimű levelet követő Encyclika jelent meg, az egyház és hit egységét, Péter hatalmát stb. fejtegetvén, az egész ker-ség „pátriárkái, primátusai, érsekei, püspökei és egyéb rendeihez“ intézve. Ez okmány nem kis meglepetést keltett s csak csodálkozhatunk azon, hogy az emberiség praetendens feje az eredménytelenség tudatában is érdemesnek tartotta annyi fáradságot szerezni vele önmagának. Hangja, szelleme a régi, hiteles és nem hiteles egyházi atyák elmohosodott okoskodásával és bibliai helyek félreecsavart értelmezésével telve. Állításai közül egypár megérdemli, hogy itt álljon. „Hogy valaki több mint egyetlen Egyháznak létezését bebizonyíthassa, e világon kívül kell menjen és egy új, eddig nem ismert emberi fajt teremtsen“. — „Csak az Egyház (róm. kath.) bírja az idvezülhetés azon eszközeit, melyek a Gondviselés törvényeivel egyeznek“. — „A nemzeteket és azoknak jólétét csakis Szt. Péter jurisdictioni hatalma tartja össze“. — Egyik legékesebb logika a következő sorokban található: „Jézus Krisztus könyörgéseivel Szt. Péter számára kegyelmet kért, hogy hivatalának (a pápai széknak) hűséges betöltésében többé ne térjen el az igaz hittől. De én imádkoztam érted, hogy a hited megmaradjon. (Luk. XXII. 32.) Szt. Péter megtartván a szikla erősségét, melyet nyert, nem hagyta félbe az Egyház kormányzatát, mely reá bízott; ez okból a pápák, kik őt a római püspökségben követik, a legfelsőbb hatalmat nyerik az Egyházban, *isten jogon*“. Ez egyszerű nyelven annyit jelent, hogy habár Péter

háromszor tagadta meg Jézust, az egyházhoz mégis hű maradt; *tehát ez okból* uralkodhatik a világ fölött, „*jure divino*“. Az Egyház vezérszellemé, melynek alaptanaiban ott van a pápai mindent-tudás, lehetetlen, hogy Őszentsége józan gondolkozását e kérdésben öntudatlanságba sodorta volna; vagy pedig ha ez történt, akkor a kanonizált szent-lélek munkájában kell keresnünk a folytonosság hiányát.

Az egyházi rendekre vonatkozólag ez található: „Mindazon püspökök, kik Pétertől és követőitől eltérnek, meg vannak fosztva az uralkodás hatalmától és jogától; nem tartoznak a nyájhoz és számúzve vannak a menyországból, melynek kulcsait Krisztus kizárólagosan Péternek adományozta“. — És: „Adatott Szt. Péternél, Rómában“ stb. Ez okmány megjelenése alkalmával a yorki érsek így nyilatkozott: „Mi is őszintén hiszünk az Egyház egységében, de midőn ez egységet úgy állítják előnkbe, mint közösséget nem Jézussal, hanem Péterrel, vagyis a római pápával, kénytelenek vagyunk ez igényt visszaútasítani, melyet sem a szentírás, sem az igazság nem támogat, ha csak *per impossibile* meg nem győznek arról, hogy egykor Szt. Péter ilyen hatalommal uralkodott. Továbbá, ha a hit is egységes, az a hit, mely a szentírásban és a szét nem vált Egyház határozataiban foglaltatik — akkor mi már régen egy vagyunk Rómával és a keleti Egyházakkal; de a pápák egyéni véleményeinek igáját fölvenni hajlandók nem vagyunk, bármily kedvesnek nevezessék az“. Katholikus részről szintén jött egy nyilatkozat, ugyanis Vaughan (ejtsd: Vaan) kárdinális egy conferentián így nyilatkozott: „Újra-egyesülés csak egy alapon lehetséges, t. i. az isteni tanítónak (pápa) tartozó föltétlen engedelmisségben. Se orosz, se görög, se más egyház soha érvényesnek el nem ismerte a szigeti elzárkozottságában didergő anglikán klérust; sőt még az angol nemzet többsége is ezen véleményen van. Hogyan is bizhatnának oly rendszerben, melyet a Szt. Kath. Egyház elátkozott?!“ Az egyházi sajtó azonban e szent átkok ellenére is éppen olyan bátorsággal felelt a bullára, mint a mily merészek voltak a pápai követelések. A „*Methodist Times*“ így irt: „A világ sohase látott hihetlenebb és sértőbb valamit, mint az öntudatlan rágalmat, mely szerint egy olasz püspök arról értesíti az emberiséget, hogy az anglikán egyház kiváló férfiai csupa impostorok“. — A „*Baptist Freeman*“: „E bullán nincs semmi jele a keresztény szellemnek; e helyett tele van farizeusi nagyzással és ellenségeskedéssel. Szerzője követeléseiben semmi ok sincs arra nézve, hogy őt meg ne lehetne feddeni gögös büszkeségeért“. Az anglikán-egyház hivatalos lapja, a „*Guardian*“, egész

nyugodtan így írt: „Bármit gondoljon Róma az anglikán egyházi rendekről, a jövőben megtarthatja gondolatjait önmagának, ha csak a bulla szövegével ellenkezésbe jönni nem akar. Az egyesülésre vezető őszinte érzés útja bezárított s így mi csak visszatérhetünk a történelmi vizsgálódás hideg és prózai terére“.

Az unitárius pedig csodálkozhatik az anglikán kléruson, mely a pápát megveti — és szentesítésért mégis hozzáfordul; másfelől pedig a pápai hatalmon, mely Aquinoi Szt. Tamást (megh. 1274-ben) 1879-ben a világ összes egyetemei és egyéb iskolái pátronusává és *tanítójává* mozdította elő, szükségtelessé tévén ezzel az encyclikai oktatásokat a heretikusok ellen, és a mely hatalom továbbá legfelsőbb jurisdictiot bírván a világ fölött, a lourdesi mocsárból, mint egy „modern Bethesdából“, mégis a természet törvényei megváltoztatásáért imádkozik. Az örök fejlődés elve azonban meg fogja tanítani a pápai főnhatóságot is, hogy kivánságait szűkebb körre szorítsa.

October 6-án tartatott az anglikán-egyház évi congressusa, a hol a yorki érsek hivatalosan és utoljára elmondta véleményét az egyesülés meghiusulásáról s itt egyszersmind kijelentették, hogy „többé azzal az egyházzal, melynek inquisitioja angol földön nem tudott működni és a melyben nincs semmi gondolat-szabadság“ — többé nem conferálnak. Különben e congressus határozatai nem voltak nagy hatással, mert alig pár nap múlva a canterbury-i érsek, dr. Benson, hirtelen meghalt s az ő halála, valamint az új érsek kérdése háttérbe szorított minden egyebet. Dr. Benson különösen az administratióban tüntette ki magát, valamint a felekezeti iskolák és külföldi missziók fölvirágoztatásában. Ő szervezte a jövő évben tartandó pán-anglikán congressust is, melyet a világ minden részéből Szt. Augustinus angol földön való első megjelenésének 1300-ik évfordulója ünneplésére fognak egybehívni.

Dr. Benson helyébe october 16-án dr. Temple londoni püspök neveztetett ki. Ifjabb korában teljesen liberális alapon állott, egyházi és politikai dolgokban egyaránt, a miért sok kellemetlensége is akadt. Neveléstani dolgokban azonban szaktekintély lévén és tudományos téren is érdemeket szerezvén, végre a londoni püspökséget nyerte el, természetesen liberális elveinek feladásával; e tettének különösen haszna volt most, mert a konzervatív kormánynak az elemi oktatásról szóló törvényjavaslata az országházban vallási okokból kudarcot vallván, a canterbury-i érseknek a felekezeti iskolákra gyakorolt nagy hatalmát föl kellett használni a „magasabb politikai erkölcsan meggyengült cultussának“ helyreütésére. Dr. Temple-ben ilyen em-

bert láttak s ezzel egyszersmind bebizonyították, hogy a primátus nem csak primátus, hanem jó eszköz is a miniszerelnök kezében; e mellett szól még az a tény, hogy dr. Temple 75 éves, holott a törvény (igaz, hogy régi, de törvény) világosan kimondja, hogy 70 éven felüli papot az érseki székre választani, illetőleg kinevezni nem lehet. Itt azonban bevégzett ténynyel van dolgunk — a többit majd a jövő mutatja meg.

LŐFI ÖDÖN.

Levél Tirolból.

Merán, 1896. nov.

(Kath. fanatismus, protestansok.)

Csak két hónapja, hogy Dél-Tirolnak ebben a kies fekvésű, szép kis városában lakom. A hogy ide jöttem, érdeklődésem egyik főtárgyául választottam az egyház, a vallás itteni helyzetének felismerését. Ez iránt szerzett tapasztalataimat szándéksom elmondani a „*Keresztény Magvető*“ olvasói előtt. Hadd lássa a mi egyszerű, puritán hitünk azon sokak egyikét, a melyek tőle távol állanak: a fanatismust.

A 7—8000 lakost számláló Meran ez ideig abból volt előttem ismeretes, a mi keveset róla geographiában és lexiconban olvastam. Tudtam azt, hogy fekvése és éghajlata európai hírű, hogy enyhe levegőjéért különösen a téli hónapokban ezren, meg ezren látogatják; de hogy otthonának mondja a vallás fattyú hajtása, a vakbuzgóság, a fanatismus, — azt eddig nem tudtam. Elszomorítónak találok, hogy a 20-ik százév küszöbén is világosság helyett sötétség terjesztenek itt. A mely tüzet, Krisztus tanaihoz hiven, éppen összes erejükből oltaniok kellene, ellenkezőleg, szitják, élesztik. Megbizható helyekről értesültem, kezeim között levő foyóiratokból látom, mily szertelen munkát végez ezen a vidéken a fanatizmus.

Hogy a helyzetet tisztán láthassuk, mindenek előtt beszéljünk keveset számokban.

Merannak fennemlített 7—8000 lakosa közül protestans 468 lélek, a többi mind katolikus; egész Dél-Tirolban pedig körülbelöl 1200 a protestansok száma, melyhez hozzávéve a hasonló hitű idegeneket, kik üdülés végett itt tartózkodnak, a végszám megközelíti a 6000-et. A vendégek között képviselve vannak még az anglikánok, izraeliták, gör. kath. és más felekezetűek is, kik bizonyos időközökben szintén részesülnek az istentisztelet áldásaiban, mely tekintetben az angol egyház jár elől.

Ámde mind ez mi a tenger sima tükréhez képest? A nagy többség itt katolikus. S ha a nyáj nagy, őrző is sok kell mellé.